
زن بوشهری در جنگ و فرهنگ

مجموعه مطالعات زنان - ۱۰

www.ketab.ir

سرشناسه	:	باحسینی، سیداسم - ۱۳۹۴
عنوان و نام پدیدآور	:	زن بوشهری در جنگ و فرهنگ / بدقاسم حسینی.
مشخصات نشر	:	تهران : شیرازه، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	:	۱۷۵ص - مصور .
فروست	:	مطالعات زنان؛ ۱۰.
شابک	:	978-964-91480-2-1
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	زنان در جنگ -- ایران -- بوشهر (استان)
موضوع	:	زنان -- ایران -- بوشهر -- وضع اجتماعی
موضوع	:	زنان -- ایران -- بوشهر -- زندگی فرهنگی
رده بندی کنگره	:	DSR ۱۶۳۷ / ۲ ی ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۶۰۸۴۹

زن بوشهری در جنگ و فرهنگ

نویسنده : سید قاسم یاحسینی

مراجع : سارا پزشک

تنظیم صفحات : سی‌اصغر خرمشاهی

چاپ و صحافی : کتاب شمس

چاپ اول : بهار ۱۳۹۴

تیراژ : ۱۰۰۰

شابک : ۹۶۴-۹۱۴۸۰-۲-۱

بها : ۱۰۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تلفن : ۲۲۵۴۰۳۱۷

فهرست مطالب

بخش یکم: زن بوشهری و فرهنگ

- فصل یکم: نگاهی به وضعیت زنان بوشهر در پیش و دوره مشروطیت..... ۳
- فصل دوم: مدرسه آینه بوشهر و تحصیل دختران ارمنی در آن..... ۳۵
- فصل سوم: زنان سوخته اسلامی پیشگام جنبش آموزشی و ژورنالیستی زنان در بوشهر.. ۴۷

بخش دوم: زن بوشهری در جنگ

- فصل چهارم: نقش زنان در مبارزات مردم تنگستان، دشتی و دشتستان علیه بریتانیا.. ۹۱
- فصل پنجم: تأثیر جنگ جهانی اول بر زنان و دختران اروپایی مقیم بوشهر..... ۱۴۷

منابع و مآخذ..... ۱۶۹

نمایه ها..... ۱۶۹

یادداشت ناشر

پیشینه در زمینه تاریخ اجتماعی معاصر، آنهم در لایه‌های زیرین و زوایای پنهان تاریخ اجتماعی‌مان دست کمی از کارهای اکتشافی ندارد. نبود شواهد تاریخی مستند و مکتوب، به ویژه پژوهشگر حوزه مطالعات زنان را اگزوب می‌کند تکه‌های جسته و گریخته روایت‌های شفاهی را به زحمت بیابد. بهر حال به صورت منطقی در کنار هم بگذارد.

کتاب حاضر شامل بین تلاشی است که پژوهشگر را در روند این کنکاش به بیان شگفتی خود از سکوت تاریخی و نادیده گرفتن آنچه مربوط به نیمی از مردمان ایران زمین بوده است، وامی‌دارد. انگار هر آنچه به زنان ربط پیدا می‌کرده، حرم تابو را داشته و به همین دلیل نمی‌بایست به آن نزدیک که حتی از آن سخن به میان می‌آمده است. از سوی دیگر، کتاب حاضر رویکرد تازه دیگری را با خود به همراه دارد و آن شکستن سکوتی است پیرامون موضوع زنان در دیگر شهرهای کشور ما و همچنین فرا تر رفتن از مرزهای فرهنگی‌ای که پخت با دیگر شهرها داشته و دارد. کتاب حاضر بنا دارد صداهای شنیده مردم مقیم شهرستان بوشهر را به گوش خواننده برساند و نیز نوع نگرانی که نسبت به "تهران" وجود داشته است، در بخشی از نامه یک فرد مقیم بوشهر خطاب به پایتخت می‌خوانیم:

"ای تهران! ما چه گناهی داریم جز این که ایرانی و میهن‌پرست هستیم؟ ما مالیات می‌دهیم، دستورات و قوانین و احکام دولت مرکزی را

با جان و دل می پذیریم و اطاعت می کنیم. ما مرزنشینان، ما مردم سرحد، از کاخ نشینان تهران بهتر و بیشتر معنی میهن پرستی را می فهمیم. ای تهران! ای عروس زیبای ما! بدان که یک پایه موجودیت و یک ستون بنیان هستی تو روی دوش فرسوده و مجروح ما است. ای تهران! آیا خبردارید ما به عشق تو و به نام ایران جاویدان ایران را از نبرد نشدنی، چه رنج ها می کشیم و دم نمی زنیم و با هرگونه محرومیت و محرومیت های اجتماعی، با تاریکی و تیرگی جهل و بی سوادی دست به گریبان هستیم، اما به یاد تو خوشیم. سال ها است چشم های ما به سوی تو دوخته، شاید این دل و این دل سخت تر از سنگ و محکم تر در لایه های بر حال ما بسوزد..."

بیان رخدادها، موضوعات مربوط به زنان دیگر شهرها، کاری است که کمتر در زمینه تاریخ اجتماعی جوامع ما صورت گرفته است. علاوه بر این، از وضعیت زنان و بیان مقام بند بوشهر در آغازین سال های نخست قرن بیستم میلادی و تأثیر جنگ اول جهانی، چیز زیادی نمی دانیم. تنها آنچه به نظر می رسد اینکه زندگی در بوشهر، با شرایط آب و هوای حاره ای و بسیار گرم و مرطوب و از اروپاییان مقیم بوشهر، به خصوص زنان و دختران آنان، چندان آسان قابل تحمل نبوده است.

از این رو، در چنین شرایطی هرآنچه به دست می آید و نوری را به این تاریکی می تاباند، برای مطالعه قابل تحسین و قابل ردیف می باشد و حاصل این پژوهش را در کتاب پیش رو می بینید. این کتاب دارای دو بخش می باشد: بخش اول حادثه روایت نشده حضور زنان بوشهری، تنگستانی، دشتی و دشتستانی در خلال سال های پرفراز و نشیب جنگ جهانی اول و همچنین گوشه چشمی است به وضع زنان اروپایی مقیم بوشهر در همین دوره تاریخی. در این بخش، سکوت سنگین و معنادار «تاریخ مذکر» شکسته شده و برای نخستین بار براساس اسناد تاریخی و تاریخ شفاهی، نقش و حضور زنان در یکی از حساس ترین مقاطع تاریخ

معاصر ایران، بررسی شده است. حضوری که اوج آن «جنگ زنان لرده» در اواخر جنگ جهانی اول در دشتستان است که چند زن با تفنگ‌های ابتدایی خود، جلوی هجوم و پیشروی یک گردان از ارتش انگلستان را در کوه‌های «گیسکان» سد کرده و حماسه‌ای بزرگ، اما کمتر روایت شده‌ای را خلق می‌نمایند. بخش دوم به تکاپوهای ژورنالیستی و آموزشی مردان ارمنی و زنان بوشهری برای ترویج فرهنگ و دانش در بوشهر در فاصله سال‌های انقلاب مشروطیت تا سقوط حکومت رضاشاه پهلوی اختصاص دارد. تلاش‌هایی سخت و توان‌فرسا در محیطی سستی و پر از عصب و پندارهای جاهلانه در باب زنان و دختران.

در حقیقت پژوهش حاضر بُرشی تاریخی است از تکاپوهای نظامی، آموزشی سیاسی و ژورنالیستی زنان جنوب ایران و به طور خاص بوشهری، در فاصله سال‌های انقلاب مشروطیت تا پس از شهریور ۱۳۲۰ و می‌توان آن را به منزله برنامه‌ای پُربار و اصیل از تلاشی سخت و نفس‌گیر برای احقاق حقوق رفوَر پایه‌ال شده و نادیده انگاشته آنان برشمرد. امید است تحقیق پیش رو برای مخالبان علاقمند و پژوهشگران در این زمینه سودمند واقع شود.

زیبا جلالی نائینی

مقدمه

در چند سال اخیر یکی از دغدغه‌های فکری و ذهنی من موضوع مطالعات زنان ایران و بوشهر بوده و در این راستا تا امروز چندین کتاب، رساله و مقاله نوشته و منتشر کرده‌ام. ده‌ها مقاله و دو کتاب نیز در دست تألیف دارم که امید دارم توفیق اتمام و انتشارشان را پیدا کنم.

در این دروس به دربارهٔ زنان مشغول مطالعه و پژوهش هستم، متوجه یک نکته شده‌ام که آن نقش پررنگ زنان در تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران و بوشهر است، نقشی که در بوشهر و جنوب ایران چنان که شاید و باید بیان پذیرفته نشده است. وضع چنان است که تا امروز حتی یک تئنگاری علمی و آکادمیک دربارهٔ تاریخ زنان بوشهری از عصر ایلام تا دوران معاصر نوشته نشده است، این درحالی است که در این چند هزار سال تاریخ پر فراز و نشیب، زنان در کنار مردان نقش آفرین بوده و در مقاطعی، نقش اصلی را برعهده داشته‌اند.

اگر مراکز دانشگاهی و مطالعاتی ما در بوشهر جنوب ایران و کل کشور چشم‌ها را بشویند و جور دیگری به تاریخ و فرهنگ این دیار بنگرند، متوجه خواهند شد که تا چه اندازه نسبت به مطالعات زنان در این سرزمین کوتاهی شده و چه اندازه سوژه‌های مربوط به زنان هنوز اساساً دست نخورده و مورد مطالعه قرار نگرفته است. موضوعات و سوژه‌هایی که بدون هیچ اغراق و بزرگ‌نمایی، می‌تواند سر به صداها جلد کتاب بزنند و یک کتابخانه بزرگ و پسر و پیمان در باب مطالعات

زن بوشهری در جنگ و فرهنگ

زنان ایران را تشکیل دهد...

دفتر حاضر در برگرفته پنج بخش مستقل اما به نوعی به هم پیوسته در باب تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زنان استان و شهر بوشهر در حد فاصله انقلاب مشروطه تا سال‌های پس از شهریور ۱۳۲۰ شمسی است.

قسمت اول شامل سه بخش است: بخش نخست «نگاهی به وضعیت زنان بوشهر در پیش و در دوره مشروطیت (۱۳۳۸-۱۳۱۸ ه.ق. / ۱۹۱۸ م.)» نام دارد که برای نخستین بار تلاش شده تا نگاهی هر چند مختصر و پراکنده به وضعیت جایگاه زنان بوشهری در سال‌های پیش و در دوران مشروطیت صورت گیرد.

بخش دوم نگاهی مختصر به تکیه‌های فرهنگی یک شخصیت روشنفکر ارمنی مقیم بوشهر معروف و مشهور به «مؤسس خان ارمنی» و نقش ایشان در تأسیس نخستین مدرسه دخترانه برای ارمنیان بوشهر است. در این نوشته، با تکیه بر منابع تاریخی محلی و برخی از اسناد منتشر نشده، کوشش شده تا تاریخچه شکل‌گیری، عملکرد و پایان مبهم مدرسه دخترانه ارامنه بوشهر مورد بازکاوی تاریخی قرار گیرد.

بخش سوم شرح کوتاهی است از زندگی زنان بوشهری، آموزشی و ژورنالیستی بانو «شوکت سلامی»، یکی از زنان فعال در حوزه فرهنگ، آموزش و پرورش و روزنامه‌نگاری در بوشهر در فاصله سال‌های پس از جنگ جهانی اول تا سال‌های بعد از شهریور ۱۳۲۰ ش. این بخش به شکل اولیه پیش از این چندین بار در برخی از نشریات محلی و ملی چاپ شده، اما برای طبع در این کتاب، مورد بازبینی کلی قرار گرفته و از نو همراه با اضافه کردن مطالب و اسناد چندین، از نو تحریر شده است.

قسمت دوم نیز شامل دو بخش مستقل اما پیوسته به هم است: بخش

چهارم این مجموعه، بررسی و تحلیلی است از نقش زنان تنگستانی و دشتستانی در جنگ جهانی اول و مبارزات آنان با نیروهای اشغالگر و متجاوز انگلیس. در این نوشته، با استفاده از منابع کتبی، آرشیوی و سودبری از خاطرات شفاهی، کوشش شده تا بر نقش زنان در جنگ جهانی اول در بوشهر، تنگستان و دشتستان تأکید شود. نسخه اولیه این مقاله تاکنون در برخی از نشریات محلی و ملی چاپ و منتشر شده و یک بار نیز در کتاب من «از جنگ لرده تا حماسه سیمین» (۱۳۸۷، بوشهر) به چاپ رسیده است. اما برای چاپ در این کتاب، مورد تجدید نظر اساسی قرار گرفته و بسیاری از صفحات بازنویسی شده و چندین صفحه به آن افزوده شده است. از این روی می‌توان این مقاله را نوشته‌ای نو تلقی کرد.

پنجمین و آخرین بخش، در واقع ادامه منطقی نوشته چهارم است که می‌بایستی سال‌ها پیش نوشته می‌شد، اما بنا به دلایلی نگارش آن تا همین امسال و ماه جاری به تاخیر افتاد. در این بخش با تکیه بر منابع تازه ترجمه و منتشر شده، تلاش می‌شود تا تصویری کلی از وضعیت و موقعیت زنان و دختران اروپایی در جنگ جهانی نخست در بندر بوشهر ترسیم گردد. در این باره سخن به تفصیل می‌توان گفت که نیاز به عکس‌ها و نامه‌های شخصی آن زنان است که در حال حاضر از دسترس ما خارج می‌باشد.

اگر چه تلاش شده تا ترتیب و چینش مطالب اثری باشد که ترتیب تاریخی و کرونولوژیک رعایت شود، اما در برخی موارد به ناچار این روند رعایت نشده است.

این پنج نوشته اگر چه در برخورد نخست ارتباط چندانی با هم ندارند و می‌توان آنها را جدا از هم خواند، اما از منظر «مطالعات زنان ایرانی و بوشهری»، «نگاه» و «دید» از پنج زاویه اجتماعی، فرهنگی و نظامی به زنان بوشهری است، از همین روی نیز نام کتاب را «زن بوشهری

ع زن بوشهری در جنگ و فرهنگ

در جنگ و فرهنگ» گذاشتم.

تا چه قبول افتاد و در نظر آید.

در پایان از ناشر محترم سرکار خانم زیبا جلالی نائینی که چاپ این اثر را در مجموعه مطالعات زنان «نشر و پژوهش شیرازه» قرار دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم و از خداوند متعال توفیق ایشان را در بگرارهایشان خواهانم.

من الله التوفیق.

بندر بوشهر- سیدقاسم یاحسینی

بهار ۱۳۹۳